

РЕЦЕНЗІЇ ТА ОГЛЯДИ

DOI: 10.31651/2076-5908-2020-1-172-174

ПРИСЯЖНЮК Юрій Петрович,
доктор історичних наук, професор,
професор кафедри історії України
Черкаського національного університету
імені Б. Хмельницького,
Orcid ID: 0000-0001-8324-4681
e-mail: yu-prysyazhnyuk@ukr.net

Листування Михайла Грушевського. Т. 7: Листування Михайла Грушевського з Олександром Барвінським / упор. В. Тельвак, М. Дядюк; ред. І. Гирич, А. Атаманенко. Львів; Київ; Нью-Йорк; Острог, 2019. 208 с.

Вихід у світ сьомого тому «Листування Михайла Грушевського з Олександром Барвінським» (2019) – помітна подія в науковому житті. Видання репрезентує чимало важливих для істориків, історіографів, археографів, також широкої читацької аудиторії аспектів життєдіяльності двох знакових постатей української модерної минувшини. Йдеться про епістолярну спадщину видатного історика й організатора науки М. Грушевського та «одного з найбільш гарячих прихильників галицько-українського єднання» О. Барвінського (с. 35). Нагадаємо, що крім власне вагомих наукових здобутків, обоє ввійшли в історію як політичні й державні діячі: з-поміж іншого, у роки Української революції 1917–1921 рр. перший очолював Центральну Раду в Києві, другий – секретаріат освіти й віросповідання в Державному Секретаріаті (уряді) ЗУНР у Львові.

Загальновизнано, що перехід українського національного руху до політичного етапу, що припав на рубіж – першу чверть ХХ ст., не був випадковим і стихійним. Він ґрунтувався на традиційних для українців формах (як вони сформувалися й утвердилися до кінця ХІХ ст.) громадсько-політичного самовираження, відчутному впливі західноєвропейської історіософії, яка, щоправда, нерідко підживлювала ідеологічне протистояння між галичанами та наддніпрянцями. Варто також зважати на внутрішньопартійні чвари між інтелектуалами Галичини, зокрема й через надмірну лояльність багатьох із них до дій місцевих польських урядників, концептуальні світоглядні розбіжності між народовцями та радикалами, не кажучи вже про москвофілів. Прикметно, що в діалогах зі своїми ідеологічними опонентами навіть М. Драгоманов переймався переважно політико-доктринальними розходженнями, а вже меншою мірою науковими різницями, хоча й у цій царині вистачало суперечок. І все ж, попри означені колізії, які суттєво послаблювали українські інтелектуальні еліти, сама політизація національного поступу мала прогресивне значення. Вона грала на руку тим, хто прагнув подолати вікові, ментальні, світоглядні, почасти згадані ідеологічні розбіжності, сукупно – сприяла творенню «загальної справи» (с. 35).

У контексті зазначених колізій, а також наступних політичних реалій комуністичного експерименту в три чверті століття (1917–1991), шлях М. Грушевського й О. Барвінського та їхнього наукового доробку до визнання виявився достатньо тернистим. Лише в умовах загальної кризи советської системи, відомої під назвою «перебудова», почали з'являтися окремі праці Грушевського, їхні фрагменти, а також спогади й дослідження про самого

вченого. Щодо повернення з забуття Барвінського, то тут ситуація виявилася ще сумнішою. Людина, яка багато зробила для національного пробудження та єднання українців, розділених імперськими кордонами, тривалий час не отримувала заслуженої поваги й прихильності, особливо з боку комунізованої громадськості. Насамперед тому, що, як справедливо зазначає один із упорядників сьомого тому «Листування...» В. Тельвак, пізніші суперечки між двома інтелектуалами «на шпальтах галицької преси мали некорисні для української справи репутаційні наслідки» (с. 27). Ними «успішно» користувалися опоненти, витісняючи такі відомі постаті на маргінес суспільних пріоритетів і настроїв. Рецензована книга покликана виправляти ситуацію. Вона репрезентує широку палітру взаємин Грушевського з Барвінським, її місія виходить далеко за межі суб'єктивних оцінок/переоцінок цих представників інтелігенції («друзів», «товаришів», які з роками «вже не вважали за потрібне приховувати своє наростаюче роздратування один одним») (с. 24).

Конкретніше, словами М. Дядюк, видання «презентує джерелознавчий корпус опрацьованого листування двох чоловічих постатей української культури доби модерного національного відродження» (с. 36). Попри те, що хронологія листування перевищує 32 роки, його лівова частка припадає на перші роки знайомства й тісної співпраці кореспондентів. Навіть враховуючи той факт, що чимало листів не вдалося виявити (передусім тих, які належать М. Грушевському після 1896 р.), а частину з них, схоже, утрачено назавжди, маємо підстави вважати, по-перше, активнішим у цьому листуванні був О. Барвінський, по-друге, взаємний інтерес лишався підвищеним на етапі культурного та наукового зближення і співпраці Грушевського з Барвінським, тоді як політична діяльність, схоже, їх більше «сварила», аніж єднала.

Загалом у книзі міститься 128 документів, із них 57 належать М. Грушевському, а 71 – О. Барвінському. Упорядники збагатили видання науковим коментарем, покажчиками імен і назв, словником маловживаних та іншомовних слів, окремими ілюстраціями. У книзі максимально можливо збережено авторські тексти, зокрема й притаманні тогочасному мовленню русизми, полонізми, галицизми.

Побіжно повертаючись до характеристики мікросередовища, у якому творився опублікований «взаємний епістолярій», варто зазначити, що О. Барвінський був старший за М. Грушевського на 19 років. Фактично вони належали до різних поколінь і, значною мірою, мікрокультурних середовищ. На момент приїзду молодого наддніпрянця до Львова галичанин мав уже великий досвід учителювання в гімназії та семінарії. Як громадський діяч, він був учасником львівської «Громади», членом і заступником голови тутешньої «Просвіти», брав активну участь у діяльності та реорганізації Наукового товариства ім. Шевченка. До 1894 р. устиг попрацювати співробітником «Руської Бесіди», редактором газети «Правда», журналу «Учитель», а також спробував себе в статусі посла до віденського парламенту. Активна й багатогранна, а головне ефективна робота принесла популярність і визнання. Тож не дивно, що 27-річний Грушевський звернув увагу на набагато старшого за себе Барвінського, довірився йому в багатьох питаннях свого облаштування у Львові, передусім професійного та побутового. Тією чи іншою мірою це визначило долю Великого Українця, його знакове місце в українській історії й історіографії.

Окрім іншого, надрукований епістолярій, який відбиває взаємини М. Грушевського з О. Барвінським здебільшого середини – другої половини 1890-х рр., покликаний помітно розширити знання, заповнити деякі «білі плями» з біографії та діяльності багатьох видатних і менш відомих постатей інтелектуального (наукового) та громадсько-політичного життя Галичини й Наддніпрянщини. Йдеться, зокрема, про І. Франка, В. Антоновича, М. Драгоманова, Д. Багалія, О. Єфименко, М. Дашкевича, О. Кониського, І. Пулюя, П. Житецького, А. Кримського, В. Яковлева, І. Стешенка, О. Лотоцького, Ф. Колессу, С. Даниловича, П. Огоновського, С. Смаль-Стоцького, Є. Олесницького, Я. Шульгіна та інших. Такою ж мірою повніше репрезентовано творчу спадщину поляків А. Калини, М. Бобжинського, Ю. Талька-Гринцевича, С. Марціна Бадені, С. Мадейського, Ю. Третяка, Т. Войцеховського, росіян Д. Іловайського, О. Міллера, О. Галахова, М. Аристова. Життєві обставини, у які потрапляли ці творці нових модерних реалій, подано у візії самих кореспондентів. Їхнє листування містить не лише уточнюючі фактологічні дані, а й

авторські наміри/пропозиції, рішення, оцінні міркування людей. Воно відбиває й засвідчує широкий спектр їхніх уявлень, компетентностей, переживань, емоцій, упереджень.

Помітним здобутком рецензованого видання є супровідний коментар В. Тельвака й М. Дядюк. Він розширює діапазон розуміння українського та почасти польського й російського громадського життя в Галичині й Великій Україні, особливості функціонування державних і самоврядних інституцій, численних наукових товариств, періодичних видань.

Позитивно оцінюючи черговий номер серійного видання епістолярію чільних представників наддніпрянської та галицької плеяди науковців, зважимося на одне зауваження. Мова йде про неточності, точніше подвійний стандарт у написанні окремих прізвищ. Отак, у тексті коментаря кілька разів згадано прізвище польського славіста й етнографа, згодом декана філософського факультету та ректора Львівського університету Антонія Калини (Kalina). Слідом за авторами кореспонденції упорядники вживають два варіанти – подають це прізвище через «і» (с. 134, 150–151) та «и» (с. 154), що, на наш погляд, не зовсім виправдано. Таку ж залежність від друкованих оригіналів спостерігаємо і в правописі прізвища польського філолога, ректора Львівського університету, редактора журналу «Eos», згодом міністра освіти у Відні Людвика Цвіклінського (або Цв'іклінського) (лист О. Барвінського, №50). На нього, зокрема, уперше натрапляємо в тексті все того ж коментаря (с. 147). Проте наступного разу його подано інакше – Цв'іклінський (с. 155). Утім, ці незначні похибки не применшують здобуток відомих грушевськознавців В. Тельвака та М. Дядюк – вони радше свідчать про їхнє шляхетне прагнення ні на йоту не відходити від «стану оригіналів» історичних документів, про загальний високий ступінь релевантності пропонованих студій.

Ґрунтовна робота упорядників видимо наблизила нас до неупередженої й комплексної репрезентації епістолярних джерел грушевськознавства. Місія, яку започаткував Любомир Роман Винар, триває. Тож, наприкінці рецензії солідаризуємося з думкою А. Атаманенко в сподіванні, що незадовго мають побачити світ нові томи серії «Епістолярні джерела грушевськознавства».

DOI: 10.31651/2076-5908-2020-1-174-177

ЯНИШИН Богдан Михайлович,
кандидат історичних наук, старший
науковий співробітник відділу історії
України XIX – початку XX ст.
Інституту історії України НАН України,
Orcid ID: 0000-0003-0386-2530
e-mail: bogdanyanyshyn@gmail.com

ПОЛЬСЬКА ІСТОРІОГРАФІЯ XIX – ПОЧАТКУ XX СТ. У ДЗЕРКАЛІ ПЕРІОДИКИ

(Лазурко Л. М. Польська історична періодика у Східній Галичині XIX – початку XX ст.: типологія, ідеологія, проблематика: монографія. Черкаси; Дрогобич: Гельветика, 2020. 290 с.)

Наприкінці XX – на початку XXI ст. традиційний погляд на минуле Східної Галичини як край, у якому розпочалося польське та українське національне відродження, було розширено. З появою кількох масштабних польсько-українських дослідницьких проєктів, представники яких зосереджувалися на всебічному осмисленні полікультурного феномену Галичини, з'явилося нове бачення історії цих найсхідніших теренів імперії Габсбургів, традиційно таврованих провінційністю та відсталістю, суспільство яких не минули модернізаційні процеси.

У цьому контексті демонструє стрімке розширення предметного поля українська історична полоністика, що в останні роки збагатилася історіографічними студіями, зосередженими на вивченні важливих аспектів еволюції польської історичної культури